

Dramaturgas, aktorius, žodžio meistras PETRAS GINTALAS

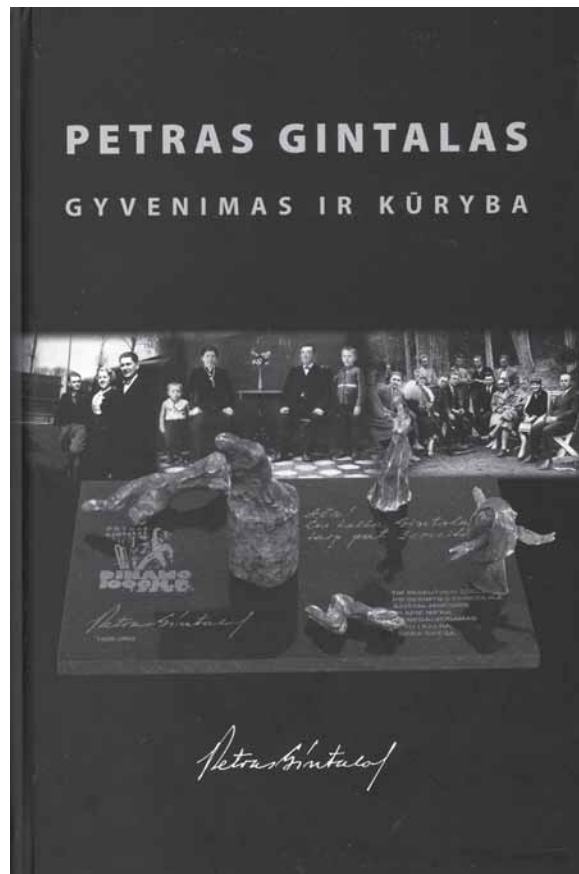
RAMUNĖ LENKIMAITĖ

Taip jau įprasta, kad dažniausiai tuos, kurie mums brangiausi, kuriems esame labiausiai dėkingi už jų darbus, meilę ir kurie daugiausiai prisidėjo stiprinant mūsų šeimos, giminės, tėvynės pamatus, gražiai pagerbiame, atminimą įamžiname jų svarbiausių gyvenimo sukakčių, jubiliejų proga. Taip atsitiko ir su iškiliumi XX a. žemaičių krašto aktoriumi, režisieriumi, teatrų organizatoriumi, rašytoju ir žurnalistu Petru Gintalu – 2008 m., kai minėjome P. Gintalo 100 metų gimimo sukaktį, spaudai buvo parengta ir išleista knyga „Petras Gintalas: Gyvenimas ir kūryba“ (spaudai parengė ir išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, sudarė ir redagavo Danutė Mukienė). Tuo, kad knyga pasirodytų, iniciatyvą parodė jo sūnėnas dailininkas, bendravardis ir bendrapavardis dailininkas Petras Gintalas, gyvenantis ir kuriantis Telšiuose.

Būtume neteisūs, jei apie Petrą Gintalą kalbėtume tik kaip apie teatro žmogų. Pirmiausia jis buvo žodžio meistras – žurnalistas, poetas, prozininkas. Labiausiai išgarsėjo kaip aktorius, režisierius, dramaturgas, tarpukario ir pokario metais veikusių kultūros, švietimo įstaigų, darbininkų profesinių sąjungų organizatorius, vadovas. Savo biografijoje jis rašo:

„Gintalas Petras, Kosto, gimiau 1908 m. sausio 30 d. Rubežaičių kaime, Telšių valsčiaus ir apskrities valstiečių šeimoje. 1927 m. baigiau Telšių gimnaziją ir tais pačiais metais įstojau į Kauno valstybinį universitetą – Humanitarinių mokslų fakultetą, kur studijavau literatūrą ir filologiją. Studijuodamas kartu lankiau Dramos studiją prie Kauno valstybės teatro. Išklaušęs kursą Universitete, kurį laiką mokytojauvau Raseinių žydų gimnazijoje, dėstydamas lietuvių kalbą ir literatūrą. Universitetas taip ir liko galutinai neužbaigtas, nes 1932 m. buvau pašauktas atlikti karinės prievolės. Mokytis Kaune buvo nelengva, nes nei stipendijos gaudavau, nei paramos iš namų, todėl verstis daugiausiai tekdavo iš menkučių honorarų už rašinius (feljetonus, eilėraščius) spaudai bei nepastovaus už atlyginimo už dalyvavimą Kauno „Žvaigždikio“ teatro spektakliuose. Kiek lengviau atsikvėpiau 1934 m., persikėlęs gyventi į Klaipėdą, kur iš pradžių suorganizavau lietuvių kalbos kursus vokiškai kalbantiems vietos gyventojams, o paskui buvau pakviestas dirbti Klaipėdos krašto darbininkų ir amatininkų susivienijime (profesų jungios organizacijoje) reikalų vedėju. Čia kartu su rašytoju Butku

Knygos „Petras Gintalas. Gyvenimas ir kūryba“ (Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2006) viršelis. Dailininkė Deimantė Rybakovienė

Juze redagavome ir šios organizacijos leidžiamą savaitraštį „Darbininkų balsas.“ Nors Darbininkų ir amatininkų susivienijimas, kaip stambiausia lietuviška gimnazija Klaipėdos krašte, subūrusi savo eilėse daugiau negu 10 000 lietuvių darbininkų, kovos prieš vokiečius sumetimais buvo remiama tuometinės Lietuvos vyriausybės, tačiau joje, ypač miesto skyriuose, buvo stiprios pažangiųjų darbininkų grupės. Nepaisant vyriausybinių įstaigų (gubernatūros ir kt.) draudimo, susivienijimas organizuodavo streikus tiek vokiškose, tiek lietuviškose įmonėse – lėtpjūvėse, tekstilės fabrikuose, prekybos uoste ir kt. Visa tai atsispindėjo ir mūsų redaguojamame laikraštyje. [...] Platinti laikraštį „Didžiojoje Lietuvoje“ nebuvo leidžiama. Jis ėjo iki 1939 m. kovo 22 d. – kol hitlerininkai užgrobė Klaipėdos kraštą. Tada buvau priverstas iš uostamiesčio pasitraukti. Persikėliau vėl į Kauną, kuris neseniai buvo grąžintas Lietuvai. Tačiau čia susirasti nuolatinį darbą nebuvo galima ir vėl teko verstis lietuvių kalbos pamokomis vietos gyventojams. 1940 m., po tarybų valdžios paskelbimo, buvau paskirtas Telšių kultūros židinio vadovu. Eidamas šias pareigas mokytojauvau dar ir 2-ojoje vidurinėje mokykloje. Telšiuose pradėjau organizuoti Žemaičių teatrą, įvairius kursus bei kitas kultūros-švietimo įstaigas. Už šią veiklą buvau persekiojamas vokiečių okupacijos metais. Teko sėdėti kalėjime. Išėjęs iš jo, dirbau spaustuvėje, organizavau saviveiklinius

spektaklius, gyvenau pas gimines kaime. Po karo įsijungiau į kultūros-švietimo įstaigų darbą: atgaivino Žemaičių teatrą (vėl kartu su Butkų Juze), dirbau atsakinguoju sekretoriumi Telšių rajono laikraštyje „Tarybų Žemaitija.“

1946 m. grįžau į išvadotąją Klaipėdą, kur suorganizavau Muzikinį dramos teatrą, Kultūros namus, visą laiką dirbau miesto laikraštyje „Raudonasis švyturys“. 1951 m. dėl šeimyninių aplinkybių persikėliau gyventi į Vilnių, dirbau kultūros įstaigose, buvau Liaudies ūkio tarybos klubo vedėjas, bendradarbiau spaudoje.

Literatūros, žurnalistinis darbas man nesvetimas nuo pat jaunystės. Pirmuosius savo eilėraščius išspausdinu, berods, 1925 m. Amerikos lietuvių žurnale „Vytis“, Rygoje leidžiamame Justo Paleckio redaguotame „Naujame žodyje“. 1927–1928 m. Lietuvoje populiariame valstiečių laikraštyje „Mūsų rytojus“ reguliariai buvo pradėta spausdinti mano įvairiais slapyvardžiais (Pilypas Kanapė, Tadas Pempė ir kt.) pasirašytus eiliuotus fejletonus-poemas. Tai, pasak buvusio redaktoriaus A. Bružo, ir davė impulsą Kaziu Binkiu pralenkti mane meistriskumu ir sukurti „Tamošių Bekepurį“ ir kitus šio žanro šedevrėlius. Mokydamasis Dramos studijoje Kaune, nutariau išbandyti savo jėgas dramaturgijoje. 1930 m. parašiau ir išleidau atskira knyga 5 paveikslų pjesę iš darbininkų gyvenimo – „Dinamo 1000 HP“, kuri buvo vaidinama Darbininkų teatre Klaipėdoje ir Kaune, ją 1940–1941 m. statė ir Žemaičių teatras Telšiuose. Vilniui vaduoti sąjunga 1936 m. išleido mano parašytą 4 veiksmų vaidinimą „Spalių 9-ji“, kurį tų pačių metų spalio 9-osios išvakarėse vienu metu vaidino 900 scenos mėgėjų būrelių. Kauno „Žvaigždikio“ teatro atidarymui specialiai parašiau 7 paveikslų gyvenimo parodiją „7-erios durys“, kuri 1937 m. buvo išleista pavadinimu „Dangaus svečias.“ Tarybiniais metais esu parašęs ir įvairiuose žurnaluose bei laikraščiuose išspausdinęs šias poetas: „Gintaro krantas“ („Pergalės“ žurnale), „Aukštinė vasara“, „Gintarėliai“ (laikraštyje „Lietuvos pionierius“) ir nemažai kitų mažesnių kūrinių. Parašiau tekstus dainoms, libretą operetei „Žiburiai.“

TELŠIŲ ŽEMAITĖS TEATRO IR KLAIPĖDOS VALSTYBINIO MUZIKINIO TEATRO KŪRĖJAS

Knygos apie P. Gintalą pasirodymas sutapo ir su kita gražia sukaktimi – 2008 m. minėjome pirmosios žemaičių poezijos ir prozos antologijos – „Žemaičiai“ (sudarytojas Stasys Anglickis) išleidimo 70 metų sukaktį. Šioje antologijoje savo kūrybą pristatė ir P. Gintalas. Yra išlikę ir daugiau P. Gintalo rašytų autobiografių. Iš jų matyti, kad jis savęs nesureikšmindavo. 1938 m. Kaune išleistoje prozos ir poezijos antologijoje „Žemaičiai“ P. Gintalas žaismingai pasakoja: „Mano gimimo faktas užregistruotas Lieplaukės parap. (Telšių valsč. ir apskr.) gimimo metrikų knygose: „Petras, sūnus Kazimieros ir Konstantino Gintalų, gimęs iš teisėtos moterys 1908 m. sausio 30 d...“ Tai bene pats svarbiausias faktas mano gyvenime. (Tiesa, įvykęs be mano valios ir sutikimo). Visa kita savo gyvenime nelaikau reikšminga ar verta dėmesio. Buvau mokytoju, artistu, redaktorium, visuomenės veikėju, bedarbiu ir t. t. ir t. t. Kas esu dabar? – Visa tai, kas buvau. Beje, tarp kitko, – rašau...“

P. Gintalo tėvai buvo pasiturintys Lieplaukės parapijos Rubežaičių kaimo ūkininkai. Vieną savo gyvenamojo namo dalį jie buvo užleidę kaimo pradžios mokyklai. Ją lankė ir Petras. Vėliau jis mokslą tęsė Telšiuose, Respublikos gatvės 49 name veikusioje „Sau-

Iš kairės: neidentifikuotas asmuo, Petras Gintalas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš P. Gintalo šeimos archyvo

lės“ gimnazijoje (įkurta 1918 m. sausio 18 d., o 1925 m. gegužės 26 d., pažymint Motiejaus Valančiaus mirties 50-ąsias metines, pavadinta vyskupo Motiejaus Valančiaus vardu). Tarpukario metais ši gimnazija darė didelę įtaką visam Žemaitijos kultūriniam gyvenimui. 1923–1925 m. vyresniųjų klasių lietuvių literatūros mokytoju čia dirbo Vydūnas. Į gimnaziją susitikti su moksleiviais, skaityti paskaitų pedagogams ir jų auklėtiniams būdavo kviečiama Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu pasirašinęjusios dvi seserys Ivanauskaitės (Sofija Pšibiliauskienė ir Marija Lastauskienė). Gimnazija garsėjo jaunaisiais literatais, ateitininkų veikla. Tarpukario metais gimnaziją baigė kalbininkai Juozas Budzinskis, Zuzana Jonikaitė, Antanas Salys, muziejininkas ir poetas Pranas Genys, istorikas Zenonas Ivinskis. Čia mokėsi ir poetai Vytautas Mačernis, Aldona Prižgintaitė, Paulius Jurkus, Vytautas Tarvainis, rašytojas ir bibliotekininkas Jurgis Tornau, istorikas prof. Bronius Dundulis.

Telšių kraštui skirtuose periodiniuose leidiniuose P. Gintalas pradėjo bendradarbiauti mokydamasis gimnazijoje. Čia buvo skelbiami jo informaciniai tekstai, fejletonai, nedidelės poemos, prozos kūrinių, eilėraščių, kartais parašyti ir žemaitiškai. Mokydamasis Telšiuose jis dalyvavo gimnazijos literatų veikloje. P. Gintalo kūryba draugų ir mokytojų buvo neblogai vertinama. Tikėtina, kad P. Gintalas jau tuo metu svajoto tapti rašytoju, nes, jam renkantis gyvenimo kelią, blaškymosi, regis, nebuvo – 1927 m., baigęs gim- (Nukelta į 54 p.)

(Atkelta iš 53 p.)

naziją, įstojo į Kauno valstybinio universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, kur ketverius metus studijavo literatūrą ir filologiją.

Tėvų galimybės remti studijuojantį sūnų buvo menkos, todėl P. Gintalas 1928 m. sausio mėnesį įsidarbino Kauno radiofone ir čia iki 1930 m. liepos dirbo reklamos agentu.

Neaišku, kokie keliai studijuojantį P. Gintalą 1930 m. atvedė į uostamiestį, anuo metu ten aktyviai veiklą plėtojusį Klaipėdos krašto darbininkų ir amatininkų susivienijimą. Nuo 1930 m. vasario 16 d. iki 1939 m. kovo 22 d. P. Gintalas oficialiai dirbo šio susivienijimo reikalų vedėju, o 1931 m. balandžio 1 d. – spalio 30 d. – Kauno darbo rūmų Klaipėdos darbininkų-pabėgėlių reikalų įgaliotiniu. Nuo 1930 m. rugpjūčio 1 d. iki 1932 m. gruodžio 30 d. jis buvo Kauno teatro „Žvaigždikis“ (veikė 1931–1932 m.) literatūrinės dalies vedėjas (tuo metu šiam teatrui vadovavo dramaturgas Vytautas Pranas Bičiūnas). Iš šešių „Žvaigždikio“ teatro pastatytų pjesių vieną – „7 durys“ / „Dangaus sūnus“ – buvo sukūręs P. Gintalas. Ji parašyta teatro atidarymui.

1932 m. liepos mėnesį, mokydamasis IV kurse, studijas nutraukė ir vėliau jų nei čia, nei kurioje nors kitoje aukštojoje mokykloje nebeatnaujino.

Kūrybingiausias P. Gintalo gyvenimo laikotarpis sietinas su prieškarinio metais, kai atskromis knygelėmis buvo išleistos trys Lietuvoje labiausiai žinomos jo pjesės – „Dinamo 1000 H. P.“ (1930), „Spalių 9-oji“ (1936), „7-erios durys“ / „Dangaus svečias“ (1937) – bei poezijos ir prozos antologijoje „Žemaičiai“ (1938) paskelbta

nebaigta pjesė „80 ha“ / „Naujakuriai“. Kaune P. Gintalas susidomėjo teatru, tapo aktoriumi, dramaturgu, išleido pirmąją savo kūrybos knygą. 1922–1923 m. eiliuoti pradėjęs P. Gintalą 1927–1930 m. į dramaturgiją pastūmėjo domėjimasis aktorystės menu. 1927 m. jis pasibeldė į Kaune veikusios Vaidybos mokyklos (įkurta prie pirmojo profesionalaus lietuvių Valstybės teatro) duris. Šioje mokykloje jis gavo aktorystės, režisūros, dramaturgijos pagrindus. Čia jis pradėjo rašyti scenos veikalus. Debiutavęs lietuvių grožinėje literatūroje ir lietuvių profesionaliajame teatre, atsidedi vien kūrybai P. Gintalas negalėjo. Jo kūrybinių ieškojimų laikotarpį pertraukė privaloma tarnyba Lietuvos armijoje (1932–1934 m. jis buvo šios armijos eilinis).

Studijų metais užmezgta pažintis su uostamiestčio darbininkų profesinių sąjungų judėjimais buvo pratęsta po tarnybos armijoje.

1934 m. P. Gintalui buvo patikėtos Klaipėdos darbininkų ir amatininkų profesinės sąjungos sekretoriaus pareigos, kurias jis ėjo iki vokiečių okupacijos pradžios (1939 m.). Uostamiestyje P. Gintalas tapo įtakingu ir darbininkų gerbiamu profesinių sąjungų veikėju, jų ideologu. 1936 m. Klaipėdoje lietuvių ir vokiečių kalbomis išleista knygelė „Kas yra ir ko siekia Klaipėdos krašto Darbininkų ir Amatininkų Susivienijimas?“, kurioje išspausdintas P. Gintalo tekstas. P. Gintalas gerai mokėjo vokiečių, lenkų, rusų kalbas. Jis versdavo iš šių kalbų tekstus, tarp jų ir eilėraščius, nedidelės apimties knygeles. P. Gintalas Lietuvių literatūros ir meno archyve (LLMA) saugomoje autobiografijoje rašo, kad, dirbdamas Klaipėdos krašto darbininkų ir amatininkų susivienijimo reikalų vedėju, jis įsteigė darbininkų teatrą, organizavo kultūros židinius, skaityklas, 1934–1939 m. redagavo uostamiestyje 1931–1939 m. legaliai leistą Klaipėdos

Grupė telšiškiškių kartu su Petru Gintalu (stovi pirmoje eilėje antras iš kairės) pas rašytoją Lazdynų Pelėdą (pirmoje eilėje ketvirta iš kairės). Nuotrauka iš Petro Gintalo giminii archyvo

krašto darbininkų, amatininkų ir mažžemių susivienijimo savaitraščių „Darbininkų balsas“. Leidinyje buvo publikuojama nemažai žemaičių rašytojų, tarp jų ir ilgamečio P. Gintalo bičiulio Butkų Juzės (Juozo Butkaus), kūrybos. Pastarasis kurį laiką yra redagavęs šį laikraštį. Leidinio redaktorais dar yra buvę ir J. Jacikevičius, V. Šukys, S. Vainoras. 1939 m. kovo 22 d. leista „Darbininkų balsą“ Didžiojoje Lietuvoje dėl jo revoliucingo tono platinti buvo draudžiama. Taigi Klaipėdoje P. Gintalą įsuko profesinių sąjungų veikla, žurnalistinis darbas, lietuviybės įtvirtinimo reikalai uostamiestyje, kova už darbininkų teisę gyventi ir gerbti save.

Klaipėdoje P. Gintalą aplankė ir meilė – jis susipažino su Grėte Šmitaite (Šmit), ją pamilo ir vedė. Netrukus jiems gimė dukra Rūta. 1939 m., iškilus grėsmei, kad vokiečiai okupuos Klaipėdos kraštą, P. Gintalas paliko uostamiestį. Pasuko į Kauną, vėliau – į Lietuvai neseniai gražintą Vilnių. Nuolatinio darbo jam rasti nepavyko, užtat, turėdamas beveik baigtą aukštąjį lituanistinį išsilavinimą, tapo Lietuvos švietimo ministerijos Vilniuje įsteigtų kalbų kursų „Kalbu“ mokytoju. 1939 m. lapkričio 1 – 1940 m. spalio 10 dienomis Vilniuje jis mokytojavo, organizavo lietuvių kalbos kursų vietas gyventojams.

Lietuvoje paskelbus sovietų valdžią, P. Gintalas grįžo į Telšius. 1940–1941 m. jis dirbo Telšių apskrities Kultūros skyriaus („Kultūros židinys“) vadovu ir laisvai samdomu mokytoju.

Antrojo pasaulinio karo metais iš P. Gintalo pareikalavo dvasinės stiprybės. Klaipėdos laikotarpiu išryškėjusios jo antinacistinės pažiūros dar labiau sustiprėjo vokiečiams užėmus Lietuvą. Prieš karą P. Gintalas kurį laiką dirbo Telšiuose veikusioje rusų mokykloje. Pirmosiomis okupacijos dienomis daugelis jam siūlė pasitraukti į Rusijos gilumą, atseit, pasilikdamas rizikuojį savo ir kitų gyvybę, tačiau jis gimtinės neapleido. Antrojo pasaulinio karo metais Grėtės ir Petro Gintalų šeima neoficialiai iširo. Anot jų giminaičių, karo metais traukinį, kuriuo Grėtė su dukrele važiavo į Vokietiją, apšaudė iš lėktuvų ir jos abi žuvo (tą faktą patvirtinančių dokumentų negauta).

Pirmaisiais karo metais P. Gintalas buvo suimtas ir kurį laiką kalinamas Telšių kalėjimo rūsyje. Vienoje iš P. Gintalo autobiografių, kurios saugomos LLMA, rašoma: „Nuo 1942 m. iki išvadavimo dienos dirbau aktoriumi Žemaičių teatre ir korektoriumi vietos spaustuveje.“ Karo metais P. Gintalas režisuodavo kai kuriuos Žemaičių teatro spektaklius.

Net ir paskutiniaisiais metais įvairiose konferencijose yra keliams klausimas, kas Telšiuose Antrojo pasaulinio karo metais įkūrė Žemaičių profesionalų teatrą, nes oficialių su šiuo įvykiu susijusių dokumentų neaptinkama. Atsakymą randame LLMA saugomame Petro Gintalo fonde. Čia, vienoje iš bylų yra P. Gintalo ranka ant nedidelio popieriaus lapelio pieštuku parašytas tekstas: „Žemaičių teatras – dramos teatras, veikęs 1940–49 Telšiuose įkurtas 1940 X P. Gintalo, B. Mačerausko, St. Poškaus iniciatyva senosios meno ir muzikos mylėtojų draugijos „Kanklės“ (įkūrėjas ir ilgametis vadovas F. Milevičius) meno mėgėjų ratelio pagrindu prie Telšių Kultūros židinio (vadovas P. Gintalas).“

Taigi su pertraukomis veikęs, keletą kartų reorganizuotas Telšių Žemaitės teatras, už rašytojos Žemaitės kūrinių populiarinimą ir aktyvią teatrinę veiklą gavęs Žemaitės vardą, dabar turintis suaugusiųjų trupę, jaunimo teatro studiją „Savi“, yra įkurtas 1941 m. spalio mėnesį. Kertiniai šio teatro akmenys padėti 1940 m., P. Gintalui pradėjus dirbti Telšių „Kultūros židinio“ vadovu.

P. Gintalas kūrybinį kelią pradėjo Žemaitijoje ir į jos kultūros

Eugenija Petroviėnė ir Petras Gintalas. 1960 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš P. Gintalo šeimos archyvo

aruodą sudėjo tai, ką tuo metu kaip menininkas įstengė geriausio sukurti. Simboliniu kūriniu gali būti minėtoje antologijoje „Žemaičiai“ išspausdinta nebaigta jo pjesė „80 ha“ / „Naujakuriai“. Meniniu požiūriu tai vienas vertingiausių jo dramos kūrinių. Autorius jo nebaigė nei prieš karą, nei po jo (kitokių žinių neturime) ir tuo mums tarsi paliko nebylų laišką, kuriame atsiskleidžia jo, kaip menininko, tragedija – P. Gintalą Antrasis pasaulinis karas ir pokario metai sulaužė. Netekęs dvasinės laisvės ir galimybės Lietuvoje būti tuo, kuo nori, jis liko joje su giminėmis, artimaisiais, tačiau pasirinko stebėtojo, o ne aktyvaus kūrėjo kelią.

Po Antrojo pasaulinio karo P. Gintalas sugrįžo į Klaipėdą. 1945 m. čia buvo sumanyta naujai įkurti Muzikinį komedijos teatrą (oficialiai jis įsteigtas 1945 m. spalio 1 d., vėliau pavadintas Muzikiniu teatru, dar vėliau reorganizuotas į Klaipėdos dramos teatrą, kuris kaip valstybinis veikia iki šiol). Organizuoti šį teatrą tuometinė valdžia buvo patikėjusi P. Gintalui, kuris 1946 m. vasario 1 d. buvo paskirtas šio teatro direktoriumi (iš pradžių minėtas pareigas jis ėjo laikinai). Teatru P. Gintalas vadovavo iki 1946 m. gruodžio 18 dienos. 1947 m. sausio 15 d. P. Gintalas pradėjo vadovauti Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto kultūros namams (šias pareigas ėjo iki 1948 m. rugsėjo 15 d.). Tuo pat metu Klaipėdoje jis dirbo ir Muzikiniame komedijos teatre, buvo Valstybinės filharmonijos atstovas uostamiestyje. 1948 m. balandžio 15 d. – 1950 m. liepos 30 d. P. Gintalas dirbo Klaipėdos laikraščio „Raudonasis švyturys“ redakcijos Kultūros skyriaus vedėju, vėliau – atsakinguoju sekretoriumi. („Raudonasis švyturys“ įsteigtas 1945 m., vėliau jis pavadintas „Banga“, reorganizuotas į to paties pavadinimo Klaipėdos rajono laikraštį, kuris leidžiamas iki šiol).

1951 m. P. Gintalas kartu su gyvenimo drauge Eugenija (neoficialia antrąja žmona) ir jos šeima persikėlė gyventi į Vilnių. Jis įsidarbino Vilniaus radifone (Radijo informacijos komitete prie Lietuvos SSR Ministrų Tarybos) ir čia 1951 m. sausio–liepos mėnesiais ėjo literatūrinio darbuotojo pareigas. Vengdamas saugumo persekiojimo (jis P. Gintalui ramybės nedavė nuo pokario metų, kai Telšiuose už tiesos sakymą buvo patekęs už grotų), 1952 m. P. Gintalas išvyko dirbti į Karieliją. 1953 m. grįžo iš ten dvasiškai palaužtas. Laikusiai įsikūrė Palangoje, kur gyveno jo brolis Bonifacas.

(Nukelta į 56 p.)

(Atkelta iš 54 p.)

1954 m. gegužės–rugsėjo mėnesiais dirbo fizinės kultūros instruktoriumi ir registratūros vedėju pavaduotoju Palangoje veikusioje spec. sanatorijoje. Vėliau P. Gintalas grįžo į Vilnių ir čia tęsė žurnalistinį darbą (LLMA Petro Gintalo fondo byloje Nr. 43 saugomas pluoštelis 1955–1957 m. P. Gintalo redaguoto laikraščio „Už sugrįžimą į tėvynę“ numerių).

1962 m. P. Gintalui buvo patikėtos Vilniuje, dabartinėje Kauno gatvėje, veikusio Liaudies ūkio tarybos klubo vedėjo pareigos, kurias jis ėjo 1962–1965 metais. Vėliau ėmė šlubuoti sveikata ir įsivirtinti kuriame nors darbe P. Gintalas nebesiekė. Tuo laikotarpiu jis dar šį tą sukurdavo, tvarkydavo savo archyvą. 2008 m. išleistoje knygoje „Petras Gintalas. Gyvenimas ir kūryba“ sudėta tai, kas vertingiausia iš P. Gintalo kūrybos yra išlikę. Pagrindinę knygos dalį sudaro jo parašytos pjesės, sceninės miniatiūros, eilėraščiai ir feljtonai. Taip pat spausdinama ir D. Mukienės parengta P. Gintalo gyvenimo bei kūrybos apžvalga, giminių ir artimųjų prisiminimai, P. Gintalo bibliografija ir LLMA saugomo rašytinio palikimo aprašas.

DĖKOJU DIEVUI IR LIKIMUI, KAD TURĖJAU DĖDĘ PETRĄ...

BONIFACAS GINTALAS

Mano Dėdė (norėčiau visada, kai kalba eina apie jį, šį žodį rašyti didžiąja raide) Petras Gintalas neretai vadinamas užmirštu menininku. Taip pavadinta ir žurnalisto Alvydo Ivonciaus publikacija, išspausdinta Telšių rajono laikraštyje „Kalvotoji Žemaitija“ 1994 m. rugsėjo 3 d. Tai iš dalies yra tiesa. A. Ivoncius pabandė atsakyti ir į klausimą, kodėl taip atsitiko, kad anais sovietiniais laikais „darbinikiškai valdžiai“ nebuvo reikalingas tarpukario „elegantiškas inteligentas eruditas“.

Jau savo prigimtimi Dėdė negalėjo nuoširdžiai šlovinti dvigubų standartų sistemos. Beje, jis neliaupsino ir smetoninės valdžios, kaip ir bet kurios kitos. Gal buvo šiek tiek anarchistas?! Tuo tarpu lietuviybės tema jo kūryboje labai ryški. Prisimindamas Dėdę, dažnai susimąstau, ar jis bandė prisitaikyti prie politinių sistemų. Tikriausia, kad bandė, tačiau nesėkmingai.

Mano tėvas Bonifacas Gintalas (Petro Gintalo brolis, g. 1914 m.) yra pasakojęs, kad prie visų valdžių dėl maištingo charakterio bei „chroniško“ teisybės ieškotojo „šlovės“ jo broliui teko „ragauti ir valdiškos duonos“. Sovietmečiu, po Antrojo pasaulinio karo, Dėdė dažnai elgdavosi taip, kad būdavo akivaizdu, jog jis ir pats nori būti užmirštas – ir valdžios, ir to menininkų pasaulio, kuriame jis iki karo buvo neeilinė asmenybė. Gerbiu šį jo norą.

Dėdės gyvenimas buvo sunkus, sakyčiau, dramatiškas ir pilnas netekčių. Nepriskirčiau jo prie labai stipraus charakterio žmonių. Vis dėlto rašytojo Petro Gintalo jam nepalankus likimas nesugniuždė. Dažniausiai aš jį prisimenu kaip drąsų, tik optimistiškai nusiteikusių žmogų. Gyvenimo smūgius jis priimdavo su humoru, o į tuos, kurie „smūgiuodavo“, žiūrėdavo pašaipiai, kartais net su panieka. Jo orumas, savigarba neleisdavo jam veltis į beprasmius ginčus bei rietenas, anuo metu buvusiais tokias madingas menininkų pasaulyje. Jis niekada nenusileido iki prašytojo lygio... Liaudies patarlė sako: lai-

mingi valandų neskaiciuoja. P. Gintalo pjesės „Dinamo 1000 H. P.“ herojus inžinierius Tverys kalba: „Didelis žmogaus laimės priešas turėjo būti tas, kuris pirmas sugalvojo laikrodį. Kas gali būti labiau siaubinga, kaip minutėmis skaityti gyvenimą...“ Dėdė valandų neskaiciuodavo. Niekada nemačiau, kad jis turėtų laikrodį.

Gimė, kaip pats yra sakęs, ir rašė be savo valios ir sutikimo... Mokėsi, kaip dabar pasakytų, ano meto prestižinėse mokyklose: Telšių gimnazijoje, Kauno Vytauto Didžiojo Universitete... Po truputį rašinėjo. Kiek galėdavo, padėdavo artimiesiems. Kovojo su negandomis. Deja, ne visada sėkmingai. Gyveno tarpukario inteligento bohemišką gyvenimą (net ir sovietmečiu). Negirdėjau, kad jis net „pakaušęs“ (pastaraisiais gyvenimo metais tai atsitikdavo gana dažnai, bet jo gėrimas nebuvo piktybiškas) kaip nors šykštokai nusikeiktų. Baisiausias jo keiksmazodis, kurį man yra tekę girdėti, buvo „Ak, tu rūpužiuk!“

Mylėjo žmones, moteris ypač. Kiekvienas darbas jam būdavo garbingas. Prisimenu, kaip jis Palangoje kartu su savo vienu iš geriausių jaunystės draugų, turbūt vienu iš intelektualiausių lietuvių aktorių Steponu Jukna padėjo lieti mano tėvų būsimo namelio pamatus. Mano tėvams itin atmintin įstrigo toks nutikimas: Kartą Dėdė, dar būdamas studentas, atvyko iš Kauno į Rubežaičius paatostogauti. Ūkyje dirbo stogdengiai (lopė ar tai namo, ar tai daržinės stogus). Užbaigė darbą, gavo atlyginimą... Ir pradėjo vyrui lošti kortomis – iš pinigų. Prisėdo prie jų ir Dėdė Petras. Kortuotojas jis buvo nepakeičiamas, tad greitai visų stogdengių uždirbti pinigėliai atsidūrė Dėdės kišenėje. Kai jau reikėjo grįžti namo, jis „švelniai“ pasišaipė iš prasilošusių vyrų ir... grąžino jiems visą savo išloštą laimikį...

Dėdė labai mylėjo vaikus. Apie tai kalba ir jo įdukros bei įsūniai bei visi jų vaikai. Jis labai mokėjo bendrauti su vaikais, nes, anot mano brolio Petro Gintalo (gyvena Telšiuose), buvo pedagogas iš prigimties.

Mirė Dėdė staiga ir lengvai. „Taip skrieja žmogaus gyvenimas, – sako tas pats inžinierius Tverys iš „Dinamo 1000 H. P. – Skubini. Ekspresu skrendi pro džiaugsmą ir pro sielvartą. Akis išgairina vėjai. Smegenis išdegina beprotiškos idėjos. Užtenka vieno pasukto krumplio – ir iš tavo širdies skeveldrų krūva telieka...“

Gal tai šiek tiek ir patetiška, tačiau drįstu sakyti, kad Dėdės, rašytojo Petro Gintalo gyvenimo peripetijos, jo dramatiškas likimas man tiek suprantamas, kad jau seniai tapo lyg ir mano paties gyvenimo dalimi. Pamenu (tada mokiausi vidurinėje) man ir broliams būdavo tikra šventė, kai tėvas pranešdavo, jog atvažiuoja Dėdė Petras. ...Ir štai jis ateina. Aukštas, sportiškas (buvo labai geras plaukikas, jaunystėje žaidė futbolą), su šiek tiek ironiška šypsenėle veide...

Mane iki šiol stebina jo buvęs aristokratiškumas – tiek išorinis, tiek (dabar tai suprantu) vidinis. Pačiais paprasčiausiais rūbais jis sugebėdavo taip apsirengti, taip juos suderinti, kad atrodydavo, jog juos siuvo patys iškiliausi Paryžiaus modeliuotojai. Net cigarečių jis laikydavo kažkaip ypatingai, tik su jam būdinga elegancija.

Tai gi Dėdė – jau pas mus. Pasisveikiname. Apsikabiname. Ir mes jau žinome, kad dabar kurį laiką gyvensime kur kas įdomiau. Mes su juo ne tik pramogaudavome ir šnekučiuodavomės. Jis labai lengvai įtikindavo mus padaryti visus darbus, kuriuos iki to laiko ne kartą būdavo prašę atlikti tėvai, o mes sugebėdavome vis nuo jų išsisukti... Po kelių Dėdės frazių šie darbai mums pasidarydavo labai įdomūs ir mes įtikėdavome, kad juos reikia atlikti ir neatidėliojant.

Labiausiai į mano atmintį įstrigo Dėdės kalbėjimo maniera, jo įdomūs pasakojimai, laki fantazija. Apie tarpukario Kauną, Vytauto Didžiojo universitetą, teatrą, aktorius ir visą kitą savo gyvenimišką patirtį jis kalbėdavo valandų valandas, labai išraiškingai, vaizdžiai ir pakiliai; jis buvo tikras aktorius. Dažniausiai jo kalba pasisukdavo apie literatūrą, rašytojus, knygas. Iki šiol, lyg tai būtų girdėta vakar, prisimenu jo įdomius nevadovėlinius pasakojimus apie Kristijoną Donelaitį, Vydūną (jį, beje, asmeniškai pažinojo ir vienu metu buvo jo pasekėjas), Stasį Anglickį, Salomėją Nėrį, Antaną Venclovą, Bronių Railą, kitus lietuvių rašytojus. Daug pasakodavo ir apie Antoną Čechovą, Aleksandrą Puškiną, vokiečių romantikus, Čarlzą Dikensą.

Literatu netapau, tačiau, ne be Dėdės pagalbos, knyga mano gyvenime iki šiol labai svarbi. Per savo gyvenimą sukapiu nemažą asmeninę biblioteką. Pirmosios joje atsidūrusios knygos buvo Dėdės padovanotas Juozo Ambrazevičiaus ir Jono Griniaus dviomis „Visuotinė literatūra“ (1938 m., leidykla „Sakalas“). Šias knygas skaičiau tiek mokymamasis vidurinėje, tiek ir aukštojoje. Jos man – gerokai daugiau negu gerai parašyta literatūros istorijos studija. Ją ir dabar dažnai skaitinėju lyg kokį įdomų romaną...

Mano tėvas laikėsi nuo seno Lietuvoje susiformavusio įpročio pirmagimius pavadinti jų tėvų vardais. Taigi man buvo lemta tapti Bonifacu... Ką jau besakysi, retokas, įmanrus vardas. Tačiau, kaip yra pasakojęs tėvas, jo broliui Petru (t. y. mano Dėdei) tas vardas buvo nepriimtinas ir jis savo broliui pasakė: „Aš vadinsiu jį Benu“. Taip visi artimieji iki šiol mane ir vadina.

Dėdės Petro, kurį aš prisimenu iš savo vaikystės ir jaunystės, portretas gana idealus. Su tokiu aš bendraudavau savo mokymosi Telšiuose, vėliau Palangoje laikotarpiu ir pirmaisiais savo studijų Vilniuje metais. Vėliau, jau nuolat gyvendamas Vilniuje, kartais matydavau jį ir kitokį. Laikui einant, jis tapo uždaresnis. Vis dažniau išgerdavo, nors ir nepasigerdavo. Paskutiniaisiais gyvenimo metais niekur oficialiai nedirbo, t. y. tvarkydavo tik namų ūkio reikalus, padėdavo įdukroms ir įsūniams auginti jų vaikus. Kartais dėl to jausdavosi našta savo antrajai žmonai Eugenijai (jis ją nuo pirmųjų bendro gyvenimo metų vadindavo žmona, nors oficialiai savo santuokos jie ir nebuvo įregistravę) ir dėl to jį apimdavo depresija. Taigi paskutiniaisiais metais jis daugiausia laiko skirdavo šeimai. Jo įdukra Eugenija ne kartą yra sakiusi, kad ne kas nors kitas, o Tėvukas išaugino jos Darius.

Apie 1965–1966-uosius metus gyvenau Pavilnyje, netoli Dėdės. Tuo laikotarpiu mes dažnai su juo susitikdavome. Kalbėdavome, diskutuodavome apie politiką, perskaitytas knygas, sportą... Kai susirinkdavo didesnė draugų kompanija, palošdavome preferansą. Tuo metu jis man vis sakydavo: „[...] Pasenau, buitiškai pasenau aš, Benai...“ Tada jam dar nebuvo šešiasdešimties...

Dėdė man buvo ir atmintyje išliko kaip itin šviesus žmogus, didelė ir spalvinga asmenybė. Daug ko iš jo išmokau. Pirmiausia – bendravimo su kitais žmonėmis, tolerancijos. Šiandien galiu drąsiai pasakyti: mes buvome ne tik giminės, bet, nepaisant gana didelio amžiaus skirtumo, ir draugai. Dėkoju Dievui ir likimui, kad turėjau Dėdę Petrą...

Abiturientų vakaro, įvykusio 1927 m. vasario 22 d. Telšiuose, Klubo salėje, dalyviai. Antroje eilėje iš viršaus pirmas iš dešinės – Petras Gintalas. Nuotrauka iš Petro Gintalo giminių archyvo